2. Консультирование до и после теста на ВИЧ: руководство. – М.: Права человека, 2007. – 115 с.
3. Кривоконь Н. І. Поняття наснаження в аспекті психології соціальної роботи / Кривоконь Н. І. // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. XIII, ч. 3. – С. 190–198.
4. Райкус Дж. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: практическое пособие: в 4 т. / Райкус Дж., Хьюз Р. – СПБ.: Питер, 2009. – Т. II: Планирование и симейно ориентированая социальная робота. – 256 с.
5. Шульга Т. И. Робота с неблагополучной семьей: учеб. пособие / Шульга Т. И. – М.: Дрофа, 2005. – 254 с.

Олена Король

АДАПТАЦІЯ УЧНІВ ІЗ СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Довгострокові воєнні дії на сході нашої держави зумовили виникнення надзвичайно складної ситуації, як політичної, так і соціально-економічної в Україні, що спричинило занепокоєння щодо соціально-психологічного стану тієї частини населення, якій довелося мігрувати до більш безпечних регіонів. Внаслідок цього проблема теоретичного осмислення і практичного впровадження комплексної соціальної допомоги, надання внутрішньо переміщеним особам та їх сім'ям ряду першочергових соціальний послуг, посідає чільне місце в українському суспільстві.

Ситуація постійного стресу, зумовленого вимушеним від'їздом з постійного місця проживання, порушення стабільності та звичного стану життя, втрата годувальників, друзів, родичів, позбавлення батьківської турботи негативно впливає на особистість. Найгостріше ця ситуація сприймається дітьми, які психологічно чутливі до складних ситуацій. Тяжке становище провокує виникнення відчуття дискомфорту, зниження соціальної активності та самооцінки, зростання тривожності, агресивності, появи негативного ставлення, що призводить до соціальної дезадаптації, а звідси випливають її прояви: агресивна поведінка, конфлікти з вчителями і ровесниками, вживання алкоголю і наркотиків, здійснення правопорушень (бійки, крадіжки й ін.) невідвідування школи, бродяжництво, спроби суїциду та ін. [6; 5, с. 31–34].

Якщо схарактеризувати особливості соціально-педагогічної роботи з

сім'ями внутрішньо переміщених осіб зі сходу України, то дана проблема не розглядалася з науково-практичної точки зору, оскільки раніше ця тема не була актуальною в суспільному житті України, тому з огляду на це наукові дослідження в цій сфері майже не представлені. На нашу думку, щодо форм роботи з сім'ями ВПО, за потрібне варто схарактеризувати: індивідуальні, що дають можливість клієнту наодинці розповісти про свої проблеми, про які він не зміг би розповісти в присутності інших (конфіденційна інформація) та групові, за яких робота здійснюється за принципом взаємодопомоги або методу «рівний-рівному». Саме завдяки такій роботі спостерігається позитивна соціальна адаптація цієї категорії людей.

Саморозвиток та самореалізацію особистості можна розглядати відносно його міри, рівня, інтенсивності. В основі цього процесу лежить прагнення людини до набуття нового. Одна досягнута ціль провокує розвиток іншої, реалізація якої створює ґрунт для пошуку наступної. У цьому контексті самореалізацію особистості Т. Герасимів визначає як процес максимального, найглибшого упредметнення сутнісних сил особистості у практичній діяльності, коли з цією метою адекватно враховано можливості людини. Якщо ж цілі не відповідають потенціалу особистості, то така діяльність зазвичай виявляється не пов'язаною зі справжньою самореалізацією особистості [1, с. 219].

У розв'язанні проблем соціальної адаптації дітей важливу роль відіграє система навчально-виховного процесу, яка орієнтована на задоволення всебічних потреб та інтересів учнів, на безперешкодну соціалізацію в суспільство. Тому проблема соціальної адаптації дітей в новому навчальному закладі є завжди актуальною та потребує уваги зі сторони психологів, соціальних працівників, учителів й батьків, особливо гостро це стосується дітей-переселенців.

Школа для дітей ВПО є головним джерелом формування нових соціальних контактів шляхом інтеграції вимушеного мігранта в місцеве населення, тому рольова структура навчальних груп є важливою умовою успішної адаптації.

До приходу у загальноосвітню школу дітей-переселенців потрібно готувати і батьків дітей. Часто вони побоюються зниження уваги педагога до їхніх дітей і як наслідок – неповну реалізацію їхнього потенціалу навчання і розвитку. Необхідно долати й упередження, які не мають нічого спільного з дійсністю, і зумовлені відсутністю елементарних знань про дітей – вимушених переселенців та їхні можливості.

Змінити позицію новоприбулого в системі неформальних відносин класний керівник, учитель-предметник, а також інші педагогічні працівники можуть шляхом залучення вимушених мігрантів до групової навчальної діяльності. Специфічним для групової діяльності є

міжособистісні відносини, які утворюються в процесі діяльності на принципах рівності учасників.

Соціально-психологічною адаптованістю називається стан взаємин особистості й соціального оточення, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно включається в провідну діяльність, задовольняє основні соціогенні потреби, іде назустріч рольовим очікуванням, які пред'являє до неї соціум, переживає стан самоствердження і свободи вираження творчих здібностей [2].

Тому, нами було досліджено основні критерії визначення успішності адаптації дитини до навчального закладу, які можуть бути застосовані з урахуванням певних особливостей і до адаптації дітей ВПО:

- Когнітивний компонент адаптації до навчально-виховного процесу полягає в ознайомленні дітей (юнаків) та їх батьків з особливостями організації навчально-виховного процесу, специфікою та особливостями діяльності навчального закладу.
- Поведінковий компонент відображає, наскільки дитина (юнак) дотримується вимог, які висуває до нього навчальний заклад. Адаптація до навчально-виховного процесу в поведінковій сфері відображає соціальну поведінку.
- Емоційний компонент адаптації полягає в загальному емоційному стані дитини під час перебування у новому середовищі.
- Соціально-психологічний компонент полягає в характеристиці місця особистості в системі офіційних та неофіційних відносин, її «позиція». У неформальних міжособистісних відносинах позиція традиційно визначається за двома основними параметрами: соціометричним статусом та емоційною експансивністю. Емоційна експансивність – показник соціально-психологічних властивостей суб'єкта комунікацій у групі.
- Навчальний компонент полягає в успішності дитини у навчальній діяльності. Слабке володіння розмовною українською мовою створює процес навчання скрутним і таким, коли учень або слабо засвоює матеріал, або ця ситуація успіху дається йому неймовірними зусиллями. Лише уважне ставлення до проблеми адаптації дітей та підлітків, організація їх своєчасної підтримки й допомоги з боку дорослих сприятимуть розвитку адаптаційного потенціалу молоді, їх комунікативної компетентності та здатності розуміти й приймати «інакшого», «несхожого» [3, с. 83].

Формування позитивної мотивації у членів сім'ї до співпраці з соціальним працівником є також важливим кроком у розв'язанні проблем сім'ї з дітьми і може здійснюватися як [4]:

1) стимулювання (зовнішній вплив, що за певних умов вимагає конкретної діяльності і поведінки, навіть якщо особистість має інші інтереси, потреби). Стимулами можуть бути речова допомога, грошова допомога, сприяння у перенавчанні, працевлаштуванні, самозайнятості,

сприяння позбавленню (відновленню) батьківських прав, роз'яснення переваг співпраці;

2) активізація спонукань до спільної діяльності, що вже є у членів сім'ї, але у наявності вони неусвідомлені чи відсутні умови для їхньої реалізації. Активізація може здійснюватися як технології соціальної реклами, встановлення контактної взаємодії тощо.

Отже, поряд із загальною просвітницькою роботою серед батьків психологові та соціальному працівнику доведеться брати участь у розв'язанні конфліктів, консультувати окремих батьків. Працівникам психологічної служби варто розуміти, що робота повинна проводитися з усіма учасниками навчально-виховного процесу і тривати не лише адаптаційний період, а й з метою профілактики негативних явищ в учнівському середовищі здійснюватися регулярно.

Успішність інтеграційного процесу залежить від поінформованості та адекватного ставлення до нього багатьох його учасників: дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб, їхніх батьків та педагогів, а також усіх інших дітей у школі, батьківської та педагогічної громадськості. Дослідження показали, що сьогодні різні категорії дорослих і дітей є вкрай не достатньо поінформованими і не готовими до виконання своєї ролі в ній. Тому потрібні різні форми, насамперед, просвітницької роботи, яка великою мірою покладається на працівників психологічної служби.

Список використаних джерел

1. Гарасимів Т. З. Самореалізація як соціальний розвиток особистості / Т. З. Гарасимів, Б. І. Базарник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 218–223.
2. Лигомина Т. А. Умови успішної адаптації та інтеграції дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб до навчального закладу [Електронний ресурс] / Т. А. Лигомина. – Режим доступу: https://www.slideshare.net/ssuser02ed91/ss-55329412.
3. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – К.: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 176 с.
4. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія та методика: монографія / І. М Трубавіна. – Харків: Нове слово, 2007. – 395 с.
5. Фоміна К. Допомога дітям із зони АТО / К. Фоміна // Соціальний педагог. – К., 2015. – № 6. – С. 31–34.
6. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник / В. М. Шахрай. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.